

Po-narava: postmodernizem in Zeleni*

V Nemčiji, kjer je bila ekološka politika institucionalizirana v proces strankarske politike že od ustanovitve gibanja Zelenih leta 1979, je za ekološki način razmišljanja značilna polemika o konceptih postmoderne in postmodernizma. Polemika o postmodernizmu presega že znana razhajanja med tako imenovanimi realisti in fundamentalisti ter naslavlja temeljna vprašanja na kritiko tehnologije, njenega razvoja in rasti. Oblikovala sta se dva pogleda na postmoderno/postmodernizem; prvi, ki zagovarja konec modernega tehnološkega razvoja in vrnitev v postulirano netehnološko utopično preteklost, in drugi, ki zagovarja postmodernizem kot nadzorovano nadaljevanje modernega tehnološkega razvoja. Slednji, ki mu pripisujejo politično prilagodljivost in ki je torej značilen za "realistično" stališče Zelenih, je prevladujoč, čeprav ne brez inherentnih protislovij; kljub temu pa mu doslej ni uspelo izkoreniniti prvega pogleda. Sicer pa sta oba pogleda precej bolj soodvisna, kot so njuni zagovorniki pripravljeni priznati. Nemška razprava o ekološkem postmodernizmu razjasnjuje nekaj temeljnih filozofskih vprašanj sodobnega ekološkega mišljenja.

Začenjamo se zavedati kontrasta med svetom, ki ga častimo, in svetom, ki ga živimo, kjer smo (obstajamo).

Friedrich Nietzsche, *Der Wille zur Macht*¹

* Prevod teksta "After Nature: Postmodernism and the Greens", **Technology and Society**, Vol. 14, 1992, str. 299-315.

¹ Epigraf: Friedrich Nietzsche: **Der Wille zur Macht: Versuch einer Umverzhung aller Werthe (Studien und Fragmente)**, izd. Elisabeth Förster-Nietzsche, Naumann, Leipzig 1901, str. 9.

² **Die Grünen: Das Bundesprogramm**, Die Grünen, Bonn.

³ **Die Grünen: Landesprogramm**, Die Grünen, Frankfurt, str. 109.

⁴ Več o polemikah med frakcijami glej Klaus Dräger in Werner Hülsberg: **Aus für Grün: Die grüne Orientierungskrise zwischen Anpassung und Systemopposition**, Frankfurt 1986. Več o Bahrovih predstavitvi zgodovine Zelenih glej Rudolf Bahro: **Building the Green Movement**, prev. Mary Tyler, New Society, Philadelphia 1986. Več o filozofiji ekologizma glej Hans G. Mittermüller: **Ideologie und Theorie der Ökologiebewegung: Zur Konzeption einer "Ökologischen Philosophie"**, Peter Lang, Frankfurt 1987.

⁵ To je bil že naslov za **Sofortprogramm**, o katerem so Zeleni odločali na svoji delegatski konferenci v Nürnbergu septembra 1986: "Umbau der Industriegesellschaft: Schritte zur Überwindung von Erwerbslosigkeit, Armut und Umweltzerstörung", Bonn 1986.

⁶ Joschka Fischer: **Der Umbau der Industriegesellschaft: Plädoyer wider die herrschende Umweltlüge**, Eichborn, Frankfurt 1989. Fischerjeva knjiga je bila izjemno sporna, ker je avtor trdil, da je kapitalizem zmagal v zgodovinski bitki s socializmom. Zato so ga obtožili, da je privrženec frakcije **Ökokaipitalismus**, ki je izpeljanka iz besede **Ökosozialismus** - naziva za že obstoječo frakcijo Zelenih. Več o knjižni kritiki,

1. Definiciji postmoderne

V zadnjih nekaj letih se znotraj gibanja Zelenih pojavlja polemika o konceptu postmodernizma. Pojav ne preseneča, saj so se že v zgodnjih osemdesetih letih Zeleni pojavili kot stranka z alternativo konvencionalnemu sodobnemu razvoju. Prvi nacionalni program Zelenih je označil sodobni razvoj kot poguben, vodil naj bi v krizo, v strašno odločitev med popolnim uničenjem in uničevalnim totalitarizmom - jedrskim stanjem in jedrsko vojno. S tem programom so Zeleni postali sinonim za "totalni koncept", ki nasprotuje politiki gospodarske rasti in razvoja, ki naj bi neizogibno vodila v ekološko uničenje. Celovito je obravnaval korenite spremembe na področjih energije, miru, socialnih pravic, ekologije, demokracije, kulture... Programske zahteve so sledile splošnemu načelu, da je moderni razvoj dosegel svoje meje in tako postal samouničevalen, celo samomorilski. Nadomestila naj bi ga zelena politika, nič več konvencionalno moderna, nedvomno pa nova in drugačna.² Kot je zapisano v Hessenski deklaraciji Zelenih: "...pestrost ekološkega gibanja vodi težnja k temeljiti prenovitvi kulture"³.

Bundesprogramm (Zvezni program) in drugi državni programi so bili pravzaprav rezultat mnogih kompromisov in razprav med različnimi skupinami, kot so fundamentalistični ekologi, levičarji, ekološki reformatorji ipd., ki so se prvotno združile v gibanje Zelenih. Sicer pa so bili omenjeni programi le formalna krinka večnih razhajanj na najbolj bistvenih ravneh zelene filozofije, ki so se pokazala kasneje - ko sta iz stranke izstopila Rudolf Bahro in Otto Schily. Bahrovemu izstopu leta 1985 je botrovala njegova ugotovitev, da glavno načelo delovanja stranke ni več fundamentalni ekologizem. Schily mu je sledil štiri leta kasneje, in sicer iz nasprotnega razloga - češ da fundamentalisti onemogočajo uveljavitev njegovega reformizma.⁴

Prav zaradi ostrih polemik znotraj stranke Zelenih pa zvezni in ostali državni programi ne vsebujejo izbrušenih stališč in argumentov; nasprotno, to so poskusi kompromisov, tj. iskanja nekega preseka. Le-ta je osnovna skrb za ekologijo in za negativne učinke modernega razvoja. Izhajajoč iz te temeljne naloge so se oblikovala različna možna stališča. Joschka Fischer, na primer, v svoji knjigi *Umbau der Industriegesellschaft* (Rekonstrukcija industrializirane družbe, 1989),⁵ ki je bila predmet ostrih razprav, zagovarja reformistično naravnost zelenega mišljenja. Kapitalistični sistem in ekonomija rasti naj se sprejmeta kot dana, naloga Zelenih pa je kar najbolj učinkovito iskanje in izdelava načinov za njuno upravljanje in nadzor.⁶ Nasprotno pa Rudolf Bahro leta 1987 v svoji knjigi *Logik der Rettung* (Logika rešitve) dokazuje, da je treba nadomestiti celotni kapitalistični sistem ter opustiti koncept gospodarske rasti, in tako omogočiti uveljavitev ekološkega asketizma in rigoroznosti. Za Fischerja je sodobni razvoj sprejemljiv, medtem ko ga Rudolf Bahro zavrača. V tem pa je bistvo razkola med realisti (kot je Fischer) in fundamentalisti (kot je Bahro). Ali so potemtakem Zeleni resnično "napredni", kot je zagotavljalo eno njihovih prvih gesel, ali pa

se hočejo vrniti v predmoderno idilo? Ali pa sta kategoriji, kot "napreden" in "nazadnjaški", neuporabni v svetu, kjer je sam pojem napredka že izgubil svojo veljavo?

V tem osnovnem okviru ima v zelenem kontekstu lahko tudi termin "postmoderna" dva pomena. Prvi pojmuje sodobni razvoj kot pojav, ki se je znašel v slepi ulici, in ga je treba zato nujno nadomestiti z nečim fundamentalno različnim. Fundamentalna razlika pa lahko med drugim pomeni tudi vrnitev k določenim postuliranim vrednotam preteklosti - vrednotam, ki jih je zasenčil razvoj moderne⁷ (vrednote okolja, družinske vrednote itd.). To stališče bi lahko označili za "nazadnjaško". Značilna zanj je trditev Rudolfa Bahra:

"Vrniti se moramo k svoji biologiji. To je vir življenjskega duha. In vse kar je socialnega med nami in njo, moramo ... očistiti. Ponovno moramo najti ustrezen red."⁸

Omenjeno stališče pogosto povezujejo s konceptom *Ökodiktatur*, t.i. ekološke diktature, kot tudi z deloma pozitivnimi fundamentalističnimi nasprotovanji modernosti.⁹ Druga interpretacija modernega razvoja se osredotoča na njegov potek; napredek naj bi za seboj sočasno rušil tudi vse mostove, tako naj bi izginile tudi vrednote preteklosti, h katerim torej ni več vrnitve. Človeška bitja ostanejo tako radikalno sama, brez preteklosti in sedanjosti - negotovo prihodnost pa mora oblikovati vsak sam. To je "napredno" stališče. Kot pravi Joschka Fischer: "Industrializirana družba je neizogibno naša usoda." "Preveč nas je in preveč vemo. In storili smo že preveč škode, da bi se lahko vrnili."¹⁰

Prvo stališče, Bahrovo, zavrača moderno; drugo, Fischerjevo, pa jo sprejema kot dano. S stališča politične akcije pomeni druga pozicija "realistično" željo po delovanju v okviru obstoječega političnega, socialnega in ekonomskega sistema družbe, medtem ko prva zavrača tak kompromis. Vse od ustanovitve Zelenih, v mestu Karlsruhe januarja 1980, so politiko Zelenih pretresali notranji boji med zagovorniki prve in druge pozicije na različnih ravneh.¹¹ Na mnogih kongresih stranke v minulem desetletju je kazalo, da je prevladala zdaj ta, zdaj ona pozicija. Spomladi 1990 pa so se Zeleni znašli na pragu izjemno težke krize, ki jo je zaznamoval odhod mnogih fundamentalistov, zagovornikov idej levega krila (kot so Thomas Ebermann, Rainer Trampert, Christian Schmidt, Regula Schmidt-Bott). Menili so, da so Zeleni postali stranka popolnega kompromisa, ki se je, kot je za stranke običajno, prodala kapitalizmu in strankarski politiki.¹² Hkrati se je del realistov združil v novo, bolj kompromisno naravnano, skupino *Aufbruch*, ki je zahtevala preusmeritev v skladu z izrecno ekološkimi načeli (v opoziciji do socialnih, ekonomskih ali političnih). Skupina je grozila tudi z odcepitvijo stranke oziroma njenim razcepom. Njihov bojni klic je bil *Ökologische Erneuerung* (ekološka prenova), ki so jo zahtevali v programu, predlaganem in obravnavanem na izrednem kongresu stranke v Hagnu, konec marca in začetek aprila leta 1990.¹³ Padec socializma v NDR je sprožil intenzivne razprave o *Deutschlandpolitik* (nemški nacionalni politiki) Zelenih,¹⁴ ter tudi obtožbe realistov na račun pripadnikov levega krila in

glej polemike v reviji **Kommune**, september in november 1989. **Kommune**, ki izhaja v Frankfurtu, je v poznih osemdesetih letih postala najpomembnejše teoretično glasilo zeleno usmerjenega mišljenja.

⁷ Niti fundamentalisti niti realisti ne govorijo o ostrem razlikovanju med konceptoma "moderne" in "tehnologije".

⁸ "Zurück und tiefer gehen: Ein Gespräch mit Rudolf Bahro", **Kommune**, št. 2, februar 1990, str. 44-46.

⁹ Več o tej problematiki glej izd. Thomas Meyer: **Fundamentalismus in der modernen Welt**, Suhrkamp, Frankfurt 1989.

¹⁰ J. Fischer: op.cit., str. 134, 156.

¹¹ Bitiši predstavnik Zelenih Michael Schroeren ocenjuje omenjene notranje boje v svoji knjigi: **Die Grünen-zehn bewegte Jahre**, Carl Ueberreuter, Dunaj 1989.

¹² "Völlig irre", **Der Spiegel**, št. 16, z dne 16. aprila 1990, str. 41-47. Glej tudi Jürgen Oetting: "Austritt: Ex-Grüne auf Negationskurs", **die Tageszeitung**, z dne 9. aprila 1990, str. 1. Socialisti, ki so izstopili iz stranke, so trdili: "Velika želja večine Zelenih, da bi postali ugledna državna stranka, ki bi bila sposobna sestaviti vlado, je sprožila tudi velike probleme - Zeleni se tako sedaj ne razlikujejo od ostalih strank." Oetting, op.cit.

¹³ **Programm zur Bundestagswahl** 1990: Entwurf der Programm-Kommission im Auftrag des Bundeshauptausschusses zur

*ausserordentl. Bundesversammlung am 30. 3.-1. 4. 1990 in Hagen (Program za državne volitve leta 1990 - osnutek komisije za pripravo programa po nalogu generalnega zveznega komiteja za izredni kongres 30. 3.-1. 4. 1990 v Hagnu), DIE GRÜNEN, Bonn 1990. Propadel je cilj realistov, da bi sprejeli popolnoma reformistični program stranke, rezultati kongresa pa so tudi ogrozili njihovo koalicijo s skupino Aufbruch. Glej Gerd Nowakowski: "Bündnis von Realos und 'Aufbruch' zerbricht," *die Tageszeitung*, 4. dne 9. aprila 1990, str. 4.*

¹⁴ Za primer glej "Für eine europäische Zukunft Deutschlands: Beschluss der Landesmitgliederversammlung DIE GRÜNEN Hessen am 24. 3. 90 in Fulda", glej tudi "Deutschlandpolitische Erklärung: DIE GRÜNEN Baden-Württemberg, Beschluss der Landesdelegiertenkonferenz Heidenheim, 02.-04.03.'90". Glej tudi nasprotno stališče - proti združitvi, ki so ga zagovarjali fundamentalisti v Hamburgu: "Resolution zur Deutschlandpolitik: GAL Hamburg".

¹⁵ "Die Lawine ist los," *Die Ex-Grüne Thea Bock über die Schlamm Schlacht der Alternativen*, *"Der Spiegel"*, št. 13, z dne 26. marca 1990, str. 66-69. Več o nasprotnih argumentih glej pamflet proti *Sonthofen-Strategie* o razcepitvi Zelenih, ki so ga izdali Verena Krieger, Benita Schulz in ostali fundamentalisti in ki je krožil spomladi 1990. Namen te razprave ni analizirati vpliv združitve obeh Nemčij na stranko Zelenih. Bistven je sklep take

fundamentalistov. Osumili so jih namreč simpatiziranja s komunizmom, da so se iz političnega koristoljubja skrili pod zeleno preobleko ter da so načrtovali strategijo sodelovanja s stranko PDS, naslednico SED, ki je takrat že pripravljala načrt za razširitev iz NDR v ZRN.¹⁵

Na splošno se raba izraza "postmoderna" med Zelenimi nanaša na drugo stališče, tj. na pogojno sprejemanje modernosti in manj na prvo stališče, ki moderno načelno zavrača. Osnovni problem rabe omejenega izraza je naslednji: če je moderni razvoj tako destruktiven in problematičen kot trdita prva in tudi druga pozicija, se je potemtakem težko izogniti sklepu, da *heile Welt* ne obstaja, kot tudi ne postmoderna idila v postmodernem svetu, kamor bi se vrnili. Zagovorniki prvega stališča tako vedno znova popuščajo argumentom drugega, podobno kot se srečujejo s problemi privrženci drugega, "naprednega" stališča. In če je analiza sodobnega razvoja - po mnenju obeh pozicij enako pesimistična - resnična, je težko razumeti, kako lahko Zeleni realisti, četudi pogojno, podpirajo njegovo kontinuiteto. Obe stališči se pogosto pomešata, tako da posamezni Zeleni ponazarjajo določene mešanice obeh.

2. Moderna kot dialektika

Zelena postmoderna kritika moderne v svoji fundamentalistični obliki črpa pomembne elemente iz tradicije zahodnega marksizma od Georga Lukácsa do Maxa Horkheimerja in Theodorja W. Adorna, obenem pa zavrača poznejši habermasovski poskus ohranitve pozitivnosti t.i. razsvetljskega projekta. Zelena teorija vidi v takem poskusu v bistvu regresijo v primerjavi z najvišjimi teoretičnimi dosežki zahodnega marksizma. Aktivistka Tine Stein v svojem manifestu o postmodernizmu Zelenih piše:

"Prav kriza modernosti je povzročila, da je gibanje Zelenih postalo politična stranka. Rast je nujno omejena. Napredek ni napredovanje v boljšo prihodnost. Nezadovoljstvo z znanostjo, pri kateri ni omejitev, narašča. Tehnologija, s katero lahko uresničimo vse, ni blagoslov, temveč vladar, ki poleg sebe ne dopušča nobenega boga."¹⁶

Tudi Gerhard Timm piše o nujnosti in vse bolj očitnih stranskih učinkih modernosti v podobnem tonu, vendar upoštevajoč blaginjo, ki jo je modernost prinesla človeštvu:

"Moderna prinaša številne izjemne dosežke, posebno na političnem področju, hkrati pa je to proces uničevanja tradicije in opore narave, pomena, in končno vsakega svojstva, ki je bilo prvotno gonilo in obenem proizvod razsvetljenstva."¹⁷

V omenjenih razmišljanjih se osnovni poziciji Zelenih o konceptu moderne dialektično prepletata. Modernost je tako zavrnjena kot sprejeta. Heglovski pristop se izogiba prikazovanju moderne kot nemoralnega in nehumanega procesa, ki ga je treba prekiniti. Zagovarja njegovo dvojnost - kot blagoslov in obenem prekletstvo, ki s seboj nujno prinaša svojo negacijo. Preprosto rečeno, moderna je vedno že

tudi postmoderna. Ne glede na to, ali moderna človeška bitja to priznajo ali ne, je konec moderne resničnost, ki je ne povzroči kaka zunanja sovražna sila, temveč lastna notranja dinamika. Modernost je kompleksen in večpomenski proces, ki vključuje, za nepoučene, tudi kontradiktorne elemente. Nujnost postmoderne je podobna nihilizmu, kot ga je pojmoval Nietzsche. Na svoje vprašanje, zakaj je pojav nihilizma neizogiben, je Nietzsche odgovoril: "Zato ker že naše predhodne vrednote same vodijo k njemu kot njihovi končni posledici: nihilizem je posledica naših velikih, do konca premišljenih vrednot in idealov."¹⁸ Kar je Nietzsche dejal o nihilizmu, velja tudi za koncept postmoderne pri Zelenih. Ujemanje še zdaleč ni naključno; postmodernizem Zelenih je poskus spopada z dojetim nihilizmom modernosti in transcendence le-tega, katere cilj je ustvariti nove vrednote.

Če je modernost poskus uskladitve podobe zunanjega sveta s človekovimi pričakovanji, potem postmoderni samopremislek - kot neizogibna posledica - dokončno potrjuje njegovo samouničevalnost. V svoji teoriji o političnih gibanjih Peter Sloterdijk piše, da "navidezno zelo čvrsta tla moderne" razpadajo:

"To, kar se razvija v nesprejemljiv svet problemov, so le paradoksi modernega procesa prenove. Zgodovino je prekrila postzgodovina, naravo epinarava, moderno pa postmoderna. Neizbežnost postmoderne resedimentacije moderne je odslej očitna za vsakogar. To je rezultat dejstva, da se v moderni vse dogaja drugače od načrtovanega - in to ne zato, ker človeštvo obrača, bog obrne, temveč ker so naša dejanja in miselnost ujeti v neizbežno, nedoeto ironijo, zaradi katere se stvari dogajajo drugače."¹⁹

Rezultat delovanja sodobnega stroja, ki naj bi spreminjal naravo v skladu s človekovimi željami in načrtovanji, je, da njegovi nepredvideni stranski učinki prevladajo nad predvidenimi. Narava se spreminja v epinaravo, stroj, ki je bil ustvarjen v ta namen, pa postaja neobvladljiv, torej nekakšna nova narava. Že človeški rod zastavi svoje življenje kot pasivna žrtev nekega neobvladljivega zunanjega sveta, je moderna - v skladu s človekovimi stremljenji po obvladovanju takega sveta - preobrazba pasivnosti v aktivnost. Postmoderni atribut pa je nova pasivnost do nekega episveta, ki je neobvladljiv iz drugačnih, samotvornih razlogov. Ironija je skoraj antično tragična, toda ne povsem: to je poskus pridobitve nadzora nad svetom, ki postaja neobvladljiv sam iz sebe. Moški in ženske postanejo tako pasivne žrtve lastnih hotenj. In spet Sloterdijk:

"Z naraščajočo bojznijo ugotavljamo, da nepredvidene posledice procesov sodobnega sveta prehitevajo nadzorovane in obvladljive projekte. Iz osrčja sodobnega projekta, iz samozavedanja spontane samodejavnosti, ki ji vlada um, tako prodira tuje, usodno gibanje, ki se izmika našemu nadzoru v vseh smereh."²⁰

Po omenjeni teoriji postmodernizem ni niti slog niti epoha; je predvsem kritika moderne v okviru moderne. Ne gre za ugotovitev, da je moderne ere že dejansko konec, temveč da njen konec obstaja in je neizogiben.

analize - na volitvah, decembra 1990, zahodnonemški Zeleni niso dosegli predpisanih 5 odstotkov glasov za vstop v Bundestag; ironija je bila v tem, da so vzhodnonemški Zeleni zbrali nad 5 odstotkov glasov na ozemlju bivše NDR in tako prišli v parlament. V letu 1991 pa so Zeleni dosegli vrsto uspehov na številnih deželnih volitvah in tako že bili na poti vrnitve na zvezno raven. Najizrazitejša posledica združitve je bila izključitev oziroma prostovoljni izstop Zelenih "socialistov" ter zmaga "realistov". Širjenje ekološkega uničevanja v bivši NDR je nakazovalo, da bodo tamkajšnji Zeleni imeli precejšnjo podporo v ljudstvu tudi v prihodnje.

¹⁶ Tine Stein: "Sind die Grünen postmodern? Ist die Postmodernegrün?", *Kommune* 6, junij 1988, str. 12.

¹⁷ Gerhard Timm: "Epochen Ende Epochen Wende?", *Kommune* 6, junij 1988, str. 6-12, str. 9.

¹⁸ Friedrich Nietzsche: *Der Wille zur Macht*, str. 6.

¹⁹ Peter Sloterdijk: *Eurotaoismus: Zur Kritik der politischen Kinetik*, Suhrkamp, Frankfurt 1989, str. 23-24.

²⁰ *Ibid.*, str. 24.

²¹ Francis Fukuyama: "The End of History?", **National Interest**, poletje 1989, str. 3-18, str. 4.

²² *Ibid.*, str. 18.

²³ Sloterdijk: *op.cit.*, str. 24.

²⁴ Karl Heinz Bohrer: **Nach der Natur: über Politik und Ästhetik**, Carl Hanser, München 1988, str. 77. Bohrer se sam politično prišteva k realističnemu krilu stranke Zelenih. Več o tem glej **Nach der Natur**, str. 53-54, kjer Joschka Fischer in Otto Schily, kot izjemna lika na zahodnonemškem političnem nebu, dejansko zaslužita pohvalo in priljubljenost ter jima priznavajo določen politični slog.

²⁵ *Ibid.*, str. 225.

3. Postmoderni hedonizem

Obe stališči Zelenih se jasno razlikujeta od tistega, ki je običajno predmet njihove kritike in ki ga pripisujejo predvsem drugim političnim strankam in njihovi kulturni politiki. S tega stališča je postmodernizem le niz slogov, ki zamenjujejo modernizem, ta pa naj bi bil nekaj več kot le slog. Tak pristop predpostavlja, da slog ni del nekega splošnega modernega aparata, ki poleg dobrin, dejavnosti in socialnih sistemov ustvarja tudi kulturo. Pojem je reduciran na poimenovanje neke umetnostne avantgarde (modernizem), postmoderna pa se nanaša le na neki novi slog (postmodernizem). Tako teorijo o postmodernizmu bi lahko označili za kapitalistično-hedonistični postmodernizem, ki ustreza posthistoričnemu obdobju, ki je po mnenju svetovalca State Departmenta Francisa Fukuyame nastopilo po zmagoslavju zahodnega "liberalizma":

"Priče smo ne le koncu hladne vojne oziroma koncu nekega izjemnega obdobja povojne zgodovine, temveč koncu zgodovine kot take. To pa je končna točka ideološkega razvoja človeštva in univerzalna uveljavitev zahodne liberalne demokracije kot najrazvitejše oblike človeške oblasti."²¹

Fukuyama opisuje to posthistorično, postmodernistično dobo kot "ekonomsko kalkulacijo, neskončno reševanje tehničnih problemov, skrbi za okolje in zadovoljevanje prefinjenih potrošnikovih zahtev", in dodaja, da "v posthistorični dobi ne bosta obstajali ne umetnost ne filozofija, ampak le večna skrb za muzej zgodovine človeštva"²². Tak pogled na postmoderno zanemarja kritiko moderne, ki je temelj teorije Zelenih in postavlja postmodernizem v sklop kulturne industrije represivne tolerance. Peter Sloterdijk implicitno kritizira tak pristop:

"To je postmoderni status quo, ki je pravzaprav lapsus. Če danes že obstaja filozofski postmodernizem, čigar sestavni deli niso le nostalgичne geste in nepristna razpoloženja, temveč tudi zdrava sposobnost opazovanja, se imamo zahvaliti svetovnim dogajanjem samim, ki nam nudijo zadostne dokaze, da spoznamo, da je kinetična utopija moderne propadla."²³

Tudi Karl Heinz Bohrer prezirljivo razpravlja o sodobni zahodnonemški literarni kritiki, ki živi "v znamenju postmodernistično-hedonističnega blebetanja"²⁴, in reducira konvencionalno postmodernistično teorijo na raven neustvarjalnega hedonizma, značilnega za "kontekst progresivne banalizacije vseh vidikov življenja"²⁵ kulturne industrije.

Tako pojmovanje postmodernizma se v glavnem nanaša na razvoj t.i. *Kulturgesellschaft* (kulturne družbe) uveljavljanja in samovšečnosti, ki ga kritik Ulrich Greiner opisuje takole:

"Kultura je na pohodu in nihče ji tega ne preprečuje. Toda zgornje meje rasti smo že dosegli, kar je razvidno iz erozije umetnin in umetnikov ter iz povečanega pomanjkanja skrbi za kakovost, iz vedno bolj nepremišljenega trošenja nepotrošljivega. To so predvsem estetski argumenti proti boomu, ki ima korenine v težnjah množične kulture, npr. dati smisel nesmiselnemu, organizirati prosti čas, doseči

družbeni prestiž. Z drugimi besedami: civilizacija in njena zadovoljevanja.”²⁶

Za Zeleno je povzetek takega pojmovanja rahlo prikrit poskus CDU, da bi v obdobju post-Wende kultura postala nadomestek za resnično človekovo zadovoljstvo.²⁷ Nadomestek za pravi narod bi postal *Kulturnation*, pravo *Gesellschaft* bi nadomestila *Kulturgesellschaft* in pravo *Staat* bi zamenjala *Kulturstaat*. Nemočni državljani bi tako s kulturo dobili tisto, kar jim ne more omogočiti politično, socialno, ekonomsko in duhovno življenje - kar bi taki postpolitični abstineneci dalo dodaten pečat intelektualne tendencioznosti. *Bundesarbeitsgemeinschaft Kultur* (Zvezna delovna skupina za kulturo) pri Zelenih je leta 1987 izdala brošuro z naslovom *Dem Struwwelpeter durch die Haare gefahren - Auf dem Weg zu einer grünen Kulturpolitik* (Česanje kuštravčevih las - Na poti do zelene kulturne politike). Tu so zbrane različne polemike Zelenih o konceptih umetnosti, kulture in modernosti, CDU in SPD pa očita prav tisto konservativno postmoderno stališče do kulture, ki ga zeleni kritiki in filozofi prezirajo - tj. kultura kot nadomestek za neizživeto življenje.²⁸

4. Ideološka dvojnost

V nasprotju z zgoraj opisanim konservativnim/hedonističnim pogledom na postmodernizem pa definicije postmodernizma Zelenih, ne glede na njihov fundamentalistični ali realistični izvor, poskušajo uveljaviti vsestransko teorijo moderne - veličastno pripoved o pripovedi v toku lastnega razgrajevanja. To je ekološki/asketski postmodernizem. Predmet kritike sta proizvodnja in potrošnja v moderni industrializirani družbi - proizvodnja in potrošnja vsega, od hamburgerjev do avtomobilov, od sušilcev las do knjig, filmov in šolskih potrebščin. V poudarjanju obvarovanja *Wegwerfgesellschaft* in *Kulturgesellschaft* in v kritiki na njun račun je ekološki/asketski postmodernizem izrazilo nasprotje hedonističnega impulza, ki se skriva za kapitalističnim postmodernizmom.²⁹ Namesto da bi zahteval hitre in nesmiselne spremembe sloga in obvezno odstranjevanje vsega zastarelega (zastarelih zgradb, knjig, idej), opozarja na ekonomsko, politično in kulturno reciklažo. Wittgenstein je o človeškem jeziku dejal: “Naš jezik je kot starodavno mesto, kot labirint uličic in trgov, starih in novih zgradb ter zgradb, ki so jih zaznamovala različna obdobja, in vse skupaj je obkroženo s številnimi novimi naselji z ravnimi geometrijsko pravilnimi ulicami in povsem enakimi hišami.”³⁰ Zeleni so ta metropolitanski koncept prenesli na kulturo tako, da sta v opoziciji obči nerestriktivni malomeščanski razvoj in propad starega mestnega jedra.

Skrb za ekološki postmodernizem zbuja negativne stranske posledice moderne. Poudarek na ohranjanju in varstvu okolja je, predvsem v fundamentalističnih krogih, pripeljal do sovpadanja nekaterih zelenih/postmodernih tem in tradicionalne konservativne

²⁶ Ulrich Greiner: “Champagner, Schafskase”, **Die Zeit** (čezmorska izdaja), št. 30 z dne 28. julija 1989, str. 12.

²⁷ Več o tem in ostalih polemikah o estetiki in kulturni politiki znotraj Zelenih glej Stephen Brockmann: “The Green Battlefield: Aesthetics and Kulturpolitik in the Current Debate”, **German Life and Letters**, vol. 43, št. 3, april 1990, str. 280-289.

²⁸ **Die Grünen: Dem Struwwelpeter durch die Haare gefahren: Auf dem Weg zu einer grünen Kulturpolitik**, Bonn 1987.

²⁹ Izjemno nazoren primer tega razlikovanja lahko najdemo v eni od novejših knjig o zeleni teoriji estetike: “Namesto tega, naj bi vsi zagovorniki zelenega gibanja, tako na področju literature kot politike, podprli koncept postmoderne, ki se, v napadu na moderno v navezi s tehnologijo, spaja v svojem uporniškem in v prihodnosti - naravnanim impulzu z neko starejšo avantgardo. Ta avantgarda ni nikoli popolnoma izumrla, niti v obdobjih popolnoma tehnološko naravnane modernizma. Natančneje rečeno, gibanje Zelenih naj bi zahtevalo postmodernizem, ki bi vsebinsko predstavljal zelene metasocialne cilje. Z drugimi besedami, tak postmodernizem naj ne bi enostavno stremel le k novomodernemu, tako kot mnogo modnih tokov, ki nosijo oznako ‘postmoderen’, temveč naj bi težil k neki neo-avantgardi...”, piše avtor prispevka, ki je v skladu s postmoderno razpravo želel ostati anonimem. “Wenn so bleibt, wie es ist, bleibt es nicht.”

Grüne Wegweiser in der Literatur," ("Če zadeve ostanejo take kot so, ne bodo ostale": Zeleni signali v literaturi") Hermand/Müller: *Öko-Kunst?*, op.cit., str. 149-154, str. 153. Anonimni avtor poskuša jasno razlikovati dve vrsti postmodernizma in tako izpostaviti nevarnost, ki preti Zelenim, če bi le-ti sprejeli čisto "apolitično", v slog usmerjeno definicijo. Avtor vidi rešitev v vrnitvi k starejšim avantgardam. Ni pa dovolj jasno, katero natančneje ima v mislih in v čem naj bi se le-ta razlikovala od levičarskih avantgard z začetka XX. stoletja. Ta nepodpisani članek je nedvomno izjemen kot eden redkih samozavestnih poskusov Zelenih, da bi se eksplicitno sporazumeli, kaj pravzaprav postmoderna/postmodernizem pomeni za Zelene.

³⁰ Ludwig Wittgenstein: ***Philosophical Investigations***, prev. G.E.M. Anscombe, Macmillan, New York 1963, str. 18.

³¹ Bohrer trdi, da je bil Jünger zapostavljen zaradi težnje zahodnonemških intelektualcev, da nadaljujejo tradicijo "konstantne teodicije", ki je bila v še izrazitejši obliki del dediščine tretjega rajha. Bohrer razlaga pojem "konstantne teodicije" kot leibniško težnjo, da naj gledamo na svet vedno, kot da je le-ta najboljši od možnih svetov, in da skušamo opravičiti oziroma zanemariti pojav zla. Bohrer: "Als Regulativ des Konsens kann die Ausgrenzung desjenigen deutschen Schriftstellers gelten, der unabhängig von persönlichen Präferenzen zu den bedeutendsten der deutschen

kritike. Razlike obstajajo. Medtem ko so konvencionalni konservativci poskušali izločiti posamezne negativne pojave (mamila, krizo vzgoje in zaton tradicionalne morale) iz okvira moderne, pa Zeleni obravnavajo te iste fenomene kot del moderne, ki jih tudi pogojuje. Zeleni zato zavračajo konservativno kritiko kulture, toda ne na konvencionalni levičarski način. Od konvencionalnih levičarjev se razlikujejo po tem, da resno upoštevajo pobude desničarjev, ki bi bile iz ideoloških razlogov sicer neposredno zavrnjene. Izrazit primer proučevanja zahodnonemškega prostora je zanimanje Karla Heinza Bohrerja za dela Ernesta Jungerja.³¹

Podobni interesi vzklijejo neposredno iz spoznanja o nujnosti in prodornosti Janusovega obraza moderne. Kot piše Bohrer:

"Moderno razumem ... kot glavno načelo, sestavljeno iz dveh pristopov, ki sta od vsega začetka protislovna in si včasih celo nasprotujeta. Že v izhodišču nasprotujem enostranski identifikaciji moderne z izključno enim od pristopov - razsvetljenstvom, torej izključujoč drugega - romanticizem."³²

Bohrer pojasnjevanje svojega projekta nadaljuje tako:

"Vztrajanje pri dvojnem izvoru moderne je koristno za boljše razumevanje paradoksov moderne. Izognemo se namreč napaki, da opredeljujemo moderno enostransko z levičarske "projektivne" perspektive oziroma z desničarskim postmodernim pristopom."³³

Fascinantna dvojnost in sovpadanje konvencionalnih perspektiv leve in desnice spominja ne le na izvore zahodnega marksizma iz obdobja antikapitalizma *fin-de-siècle*, temveč tudi na frustracije Bertolta Brechta v njegovi ekspresionistični polemiki. Celó Brecht je izrazil svoj prezir do simplicistične bojazni pred protislovji:

"Na voljo imamo izdelano marksistično analizo, ki klasificira umetnostna gibanja z zastrašujočo redoljubnostjo, razporeja jih v male predalčke k političnim strankam. Na primer: ekspresionizem k USP. To delo je pedantno in nehumano. Reda ne ustvarja proizvodnja, ampak izključevanje. Zadeve dobivajo najpreprostejšo formulacijo."³⁴

Upoštevajoč otopelost ideoloških ločnic v Nemčiji ne preseneča dejstvo, da je zelena postmoderna težnja po izbrisu razlikovanj sprožila dvome o politični zanesljivosti Zelenih.

5. Kritika marksizma

Ne glede na približevanje nekaterih zelenih kritik moderne tradicionalnim konservativnim kritikam je jasno, da se realisti in fundamentalisti omejujejo od že opisanih oblik tradicionalnega in postmodernega konservatizma. Oboji se omejujejo tudi od marksističnih kritik konservatizma. Zeleni obravnavajo marksizem kot kritiko proizvodnje in razdelitve v okviru moderne industrializirane družbe. Kot ocenjujejo Zeleni, zadostuje za tradicionalne marksiste le sprememba lastnika delovnih sredstev, da bi ustvarili boljšo družbo. Eksplicitno rečeno: Ko delovne odnose nadzoruje delavski razred - proletariat kot zgodovinski

subjekt - je marksistični cilj dosežen in se lahko prične zgodovina svobodnega človeškega rodu. Zeleni fundamentalisti in tudi realisti ne verjamejo več v zgodovinski subjekt. Zgodovina je v fragmentih, torej nesposobna ustvariti nefragmentarni subjekt. Poleg tega ne verjamejo v tako - razmeroma omejeno - spremembo, temveč želijo preoblikovati sama proizvodna sredstva. Spremembe proizvodnih odnosov so lahko pomemben cilj, vendar ostane njihov pomen za proizvodnjo nespremenjen - katastrofa moderne se nadaljuje. Za tradicionalni marksizem poteka zgodovinski napredek od fevdalizma prek kapitalizma v socializem; za Zelene pa je vsakršen pojem napredka nesprejemljiv, vsaj v togem linearnem smislu, trdijo pa, da vse, kar tradicionalno imenujemo "napredek", vključuje nasprotna gibanja in dvojnosti. Kot trdi Tina Stein:

"Tradicionalni socialisti bi želeli nadaljevati bitko XIX. stoletja za pravičnejšo razdelitev vseh materialnih dobrin. Kisli dež pa sam od sebe pada na vsakogar. Tudi buržoazija se ne more več izogniti grozljivim scenarijem ozonske luknje in podnebnih sprememb."³⁵

Steinova stopnjuje razlikovanja Zelenih od tradicionalnega levičarskega marksizma v polemični napad na socialdemokratsko usmerjene člane stranke Zelenih:

"Tradicionalno levo-desno razmišljanje je konformizem v korist države; je le druga stran medalje - medalje, ki simbolizira ekonomijo kot osnovo vseh dejavnosti. Levo usmerjena stranka, ki je izključno levičarska, je v postmoderini anahronistična."³⁶

Namesto poudarjanja primarnosti ekonomskih dejavnikov se zeleno/postmoderno mišljenje ukvarja z dejavniki, ki naj bi jih tradicionalni levičarji spregledali: ekologijo, estetiko, čustvi, subjektivnostjo, problemi in protislovji moderne. Prežeto je bolj z dvoumnostjo kot jasnostjo - bolj z nejasnostjo notranjosti kot zunanjim sovražnikom. Po mnenju Steinove so Zeleni sinonim za oškodovance moderne:

"Zeleni so 'interesna skupina ljudi, ki jih je moderna oškodovala'. Toda moderna je oškodovala nas vse, ker je njena cena uničenje naših naravnih življenjskih razmer. To omogoča Zelenim, da so dovezetni za vse mogoče usmeritve in poglede na svet (celo vrednostnokonservativne), ki jim je skupna zaskrbljenost zaradi uničevanja naših življenjskih razmer."³⁷

6. Po-zgodovina/po-narava?

Uničenje narave je očitno. Toda kaj je v tem trenutku narava? Ali sploh obstaja kaj naravi podobnega? Ali pa živimo ne le v neki *posthistoire* eri, temveč tudi eri *Nach der Natur* (po-narave), kot je Karl Heinz Bohrer naslovil svojo zadnjo knjigo o estetiki in politiki? Realistična zelena filozofija temu nedvomno pritrjuje. Bohrer piše:

"Živimo po naravi in izključeno je kakršnokoli nasprotovanje temu dejstvu. Tako dojemanje izhaja... iz naše zavesti, tj. samorefleksivnosti, ki je ne bomo mogli nikoli preseči."³⁸

*Moderne gerechnet werden muss Ernst Jünger. "Nach der Natur", str. 157. Seveda je Bohrer priskrbel dokaz, da Jünger ni bil popolnoma zastavljen in ga objavil v svoji knjigi **Die Ästhetik des Schreckens: Die pessimistische Romantik und Ernst Jünger Frühwerk**, Hanser, München 1978. Zanimivo je, da Bohrer ne izpelje teme do sklepa, da bi Jünger lahko postal pomemben pisec, kljub svojim pomanjkljivostim, le zato, ker je bil edini sodobni nemški predstavnik pesimistično-romantične tradicije.*

³² Bohrer: *Nach der Natur*, str. 210.

³³ *Ibid.*, str. 210.

³⁴ Bertold Brecht: "Die Expressionismus-Debatte," v *Über Realismus*, Suhrkamp, Frankfurt 1971, str. 38.

³⁵ Stein: *op.cit.*, str. 12.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Bohrer: *Nach der Natur*, str. 216. Glej tudi Bill McKibben: *The End of Nature*, Random House, New York 1989. Ujemanje v rabljeni terminologiji je presenetljivo.

³⁹ Bill McKibben: *op.cit.*, str. 89, 96.

⁴⁰ Bohrer: *op. cit.*, str. 210.

⁴¹ Namen te razprave kot tudi mojega strokovnega mnenja ni, da bi poskušal oceniti nespornost omenjene in njej podobnih trditev, po katerih moderna industrijska ekonomija in ekologija sestavljata uravnotežen samokorektivni sistem. V nemškem okviru se Joschka Fischer in realisti nagibajo bolj k zadnji trditvi, medtem ko so težnje fundamentalistov bližje prvi. V kontekstu teorije sistemov pa se Zeleni sami - celo v fundamentalistični inkarnaciji - imajo za del samokorektivne funkcije, kot jo pojmujejo sistemski teoretiki. Rainer Koch s hanoverske univerze je v majski izdaji **Kommune** leta 1991 objavil enega pomembnejših teoretičnih napadov na fundamentalistične ekologe. Koncept vrnitve v ekološke cikle je po njegovi oceni protizgodovinski in nazadnjaški. **Ökologische Kreisläufe: Das Anrennen gegen Geschichte**, str. 57-63.

⁴² Wassili L. Lepanto: "Die Liebe zur Kunst und zum Leben", v izd. Hermand/Müller: **Öko-Kunst?**, *op.cit.*, str. 95-105, str. 99.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Bohrer: *op. cit.*, str. 217.

To razmišljanje se izrazito ujema z idejami radikalnega ameriškega ekolog Billa McKibbna, ki v svoji knjigi *The End of Nature* (Konec narave) iz leta 1989 pravi, da "smo naravo - ta od nas popolnoma neodvisen svet, ki je obstajal že pred nami in ki je obkrožal in podpiral človeštvo, dokončno ubili", in dodaja, da "ni več ničesar, kar bi bilo naravi podobno...", in da smo ostali sami³⁹. Izginotje narave bi lahko parafrazirali z drobno spremembo Nietzschejevega citata: Mrtev ni le Bog, mrtva je narava. Smrt narave ni nekaj novega. Kajti, kot ugotavlja Bohrer, "že od konca 18. stoletja živimo brez narave, v po-naravi"⁴⁰.

Uničenje narave ni le grožnja, torej nekaj, kar bi se lahko zgodilo zaradi človekove nepazljivosti; to je realnost⁴¹. Narave, h kateri bi se vrnili, ni več, kot ne starih dobrih časov, za katerimi bi hrepeneli, in ne pravih moških in pravih žensk, ki bi bili idoli. Vse pristno, prvinsko je sedaj mrtvo. Četudi bi danes ustavili industrijsko proizvodnjo, bi bili človeška aktivnost in domiselnost še vedno potrebni pri skrbi za odpadne stranske proizvode pretekle industrializacije. Wassili L. Lepanto, radikalno-fundamentalistični zeleni umetnik iz Heidelberga, se vseeno strinja z realistično pozicijo, da je vrnitev v boljši svet nemogoča:

"Vrnitev k prejšnjim oblikam življenja, k življenju otočanov južnih morij, ki je za nas tako naivno in nedolžno, k življenju prebivalcev pragozda ali življenju severnih nomadov, ni več mogoča in si je celo ni več možno želeli. Z njo bi se izgubile mnoga težko priborjena jedra modrosti, brez katerih bi se kolo trpljenja v zgodovini in zaradi nje preprosto ponovilo in vrtelo dalje."⁴²

Lepantov sklep je, da je za sedanost najnujnejša naloga izluščiti bistvena zrna, pri čemer naj človeška bitja nosijo odgovornost ne le zase, temveč tudi za naravo:

"Zaradi tega bo morala nova kultura natančno določiti, kateri dosežki civilizacije na področjih znanosti, umetnosti in tehnologije, stremiti k reševanju kulture človeštva, in kateri vodijo v njeno uničenje."⁴³

Svetopisemska predpostavka o obstoju narave v službi človeštva je obrnjena. Človekova odgovornost je, da služi naravi in jo varuje. Kot navaja Lepanto: "Hočem jo rešiti, pustiti da živi, omogočiti ji večno življenje."⁴⁴ Narava ni več sposobna skrbeti sama zase, kaj šele za človeka.

Izraz *Nach der Natur* je dvoumen. Implicira hrepenenje po neki naravi, ki bi - ali pa tudi ne - lahko kdaj obstajala, in vzporedno željo po posnemanju narave, navkljub ugotovitvi, da take narave ni več - da je, kakor Bog, mrtva, ker smo jo sami ubili. Bohrer:

"Kot moderni ljudje živimo ne le v dobi po-narave, temveč še vedno v dobi, kot jo definira Nietzschejev citat 'Bog je mrtev'. "⁴⁵

Namesto narave, zgodovine ali Boga obstaja okrnjen človeški subjekt v še ne definiranem *Jenseits* (onostranstvu), ki ga je treba še odkriti, ustvariti: onstran narave in zgodovine, onstran dobrega in zla. V takem posthistoričnem svetu postane politika dokončno estetika, ki se radikalno ukvarja s človeško obliko in ustvarjalnostjo kot sestavino sveta, kjer je najpomembnejše merilo postala lepota. Joseph Beuys definira cilj estetike/politike z napadom na opozicijo:

“Umetnost, ki ni sposobna strukturirati družbe in zato tudi ne more prodreti v temeljna družbena vprašanja, in končno v vprašanje kapitala, ni umetnost.”⁴⁶

V nadaljevanju Beuys zagovarja svojo zasnovano estetiko proti enostranskemu političnemu kriticismu:

“Seveda je to le navidez zelo prozaično. Dovolj čudno je, da za večino ljudi to ni umetnost. Govorijo: ta se gre politiko! Toda lahko dokažem, da tu ne gre za politiko, temveč za principle of structuring (princip strukturiranja) ... ključno dejstvo je, da sem sam seznanjen s konceptom, ki ga večina ljudi danes ni sposobna sprejeti kot umetnost. To sposobnost ima zelo malo ljudi. Prav v tem je največja težava.”⁴⁷

Ni cilj, da umetnost postane orodje politike - cilj je preusmeritev politike v *Gestaltungsprinzip*, v umetnost. To ni radikalna politizacija, ampak radikalni esteticizem. Bistvo Beuysove slavne izjave, da naj bi vsakdo postal umetnik, ni smešno banalna zamisel, da naj bi vsi prebivalci sveta opustili svoje dejavnosti in začeli slikati ali ustvarjati happeninge. Nasprotno, svet se mora preusmeriti in tako ustvariti radikalne možnosti za izražanje umetniškega čuta, kar v sedanjih razmerah ni možno. Umetnost ne sme biti tolažilna nagrada za pokvarjen svet - pač pa naj bo svet umetnost, ustvarjanje. Nietzschejev radikalni esteticizem, za katerega je umetnost edini možni izgovor za obstoj sveta, je postal radikalno demokratičen.

Zeleni postmodernizem zahteva v bistvu preporod kulture. Že je to utopija, je le-ta povsem, in celo fragmentarno, subjektivna in ne zahteva, da bi vsi ljudje razumeli preporod enako. Obljube levičarskih kolektivnih utopij so izginile. Peter Sloterdijk v svoji estetiki piše:

“Sedaj je treba povedati, da so utopistični testamenti včerajšnjega dne uničeni in sežgani. In če je treba danes dati obljubo svetu, ni to zato, ker za govornikom stoji vrsta učiteljev in apostolov. Kdor koli danes kaj obljubi, stori to le v svojem imenu. Danes, na koncu ere zgodovinske utopije, se mora sleherni, ki hoče obnoviti obljubo sveta, znajti brez opore, podobno kot novorojenček.”⁴⁸

Skrajna antihermenevtika razlaga: človečnost se popolnoma sama osvobaja iz začaranega kroga ponavljanja in interpretacije, da bi našla svoj pomen. Nemška izkušnja *Stunde Null* (ure nič) je radikalizirana in posplošena, da bi vključila vso človečnost v prelom s kontinuiteto. Tako tvega človeštvo samo radikalni solipsizem. Kot piše Wassili L. Lepanto, “največja umetnina je človečnost” sama. Obstaja pa nevarnost, da bo človečnost pojmovana kot edina umetnina.⁴⁹

Jurek Becker v svoji estetiki, ki jo je dovršil leto za Sloterdijkovo, razpravlja o problematiki konca literature z izrazito zelene perspektive:

“Onstran vprašanja, ali se literarna doba končuje, se poraja novo: Ali se končuje doba človeških bitij? ... Ljudje se vedno bolj vedejo, kakor da je vse, kar so imeli, le kratek postanek pred vislicami. Ne želijo razmišljati o tem, kako dolg je lahko le-ta v resnici.”⁵⁰

Zeleni bi to trditev preprosto dopolnili z mislijo: namesto da ignoriramo pisanje po zidovih - kar Becker označuje kot “določeno

⁴⁶ Kot citirano v *Grüne*, Karl-Heinz Koinegg in Claudia Siede: *Kultur: Ein Beitrag zur Zukunftsdebatte der Grünen*, Kulturbüro *Die Grünen in Bundestag*, maj 1988, str. 1.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Peter Sloterdijk: *Zur Welt kommen - Zur Sprache kommen: Frankfurter Vorlesungen*, Suhrkamp, Frankfurt 1988, str. 173-174.

⁴⁹ Lepanto: op. cit., str. 105.

⁵⁰ Jurek Becker: “Bücher? Weg mit ihnen!” *Die Zeit*, št. 24, z dne 16. junija 1989, str. 15-17. Okrajšana različica Beckerjevih frankfurtskih predavanj o poetiki: “Warnung vor dem Schriftsteller”. V nadaljevanju Becker citira svojega izmišljenega sogovornika, ki imenuje najsodobnejšo literaturo - “geistige Umweltverschmutzung”, str. 17. Tudi to je izrazito zeleni izraz.

⁵¹ Nietzsche: **Der Wille zur Macht**, str. 5.

⁵² Heinrich von Kleist: "Über das Marionettentheater", **Samtliche Werke**, Knaur, München, str. 825-831.

⁵³ **Programm zur Bundestagswahl 1990**, op. cit., str. 7.

pomanjkanje odgovornosti v zasebnosti, in tudi na socialnem področju" - bi o tem morali začeti razmišljati. Če je moderna evropska zgodovina, z Nietzschejevimi besedami, "kot reka, ki hoče priti do konca, ki ni več sposobna razmišljati, ki jo je strah razmišljati"⁵¹, potem je naloga zelene politike in filozofije prav *Besinnung*, inventura. Postmodernizem je najvišja oblika moderne samozaveesti in sposobnosti razmišljanja - točka, kjer se, po kleistovski terminologiji, "stičišče dveh premic, potem ko sta prišli iz neskončnosti, na eni strani točke nenadoma ponovno znajde na drugi strani".

Kleist je tako hiperrefleksivnost označil kot "zadnje poglavje svetovne zgodovine"⁵², ki pušča vprašanje, kaj pride po zgodovini, brez odgovora. Naloga Zelenih je zastaviti omenjeno vprašanje. Če primerjamo moderno z ognjem, ki je v začetku le počasna oksidacija surovin, struktur in tradicij, samooksidacija kulture, in ki se v nadaljevanju lahko razplamti in tako uniči svet in njegove prebivalce, je postmodernizem vrnitev ognja k samozavedanju in k njegovi inherentni teleologiji. Delo Anselma Kieferja je najjasnejši umetniški izraz tovrstne postmoderne refleksije o ognju, smrti in preporodu.

Realistično (napredno) in fundamentalistično (nazadnjaško) stališče Zelenih do postmodernega stanja sta v tem smislu odsev drug drugega in odsev dialektičnega procesa moderne, ki vedno vsebuje lastno negacijo. Postmoderna Zelenih je zavest - mogoče celo vest - moderne same.

Kot pri večini postmodernih vprašanj ni odgovora tudi na to, ali je že prepozno za reševanje problemov moderne. Kot so Zeleni jasno zapisali v svojem političnem programu na volitvah marca 1990: "Odprto je vprašanje, ali nam bo uspelo ustaviti uničevanje naravnih možnosti za življenje in zavarovati humane razmere za obstoj prihajajočih generacij."⁵³ Vendar je vsesplošni požar - kot je bil požig Valhalle - resnični konec, kjer se začenja postmodernizem Zelenih. Postmoderna kultura je torej predvsem tista kultura, ki nastopi neposredno po modernem razdejanju in ga obžaluje. Nekakšna kultura žalovanja.

Prevedla Alenka Cergonja

Stephen Brockmann je doktoriral iz nemških znanosti na Univerzi Wisconsin-Madison leta 1989. Od tedaj predava na Kolumbijski univerzi. Svoje prispevke o številnih temah iz sodobnih nemških znanosti objavlja v publikacijah, kot so *New German Critique*, *The Philosophical Forum*, *German Life and Letters* ter *History and Theory*. Filozofija in estetika Zelenih sta bili in ostajata ena od njegovih pomembnejših raziskovalnih področij.